Magiczny Kraków

Karmelicka 16 - o ludziach

2026-04-03

Numeracja krakowskich posesji nie zawsze była stała i w starszych źródłach ten sam budynek może występować pod różnymi numerami. Tak jest w przypadku dzisiejszej ul. Karmelickiej 16, która na przełomie XIX i XX wieku oznaczana była jako ul. Karmelicka 18.

W 1909 roku rozpoczęto rozbiórkę parterowego domu stojącego przy ul. Karmelickiej 18, czyli dzisiejszej Karmelickiej 16. Budynek należał od blisko dwóch stuleci do rodziny Ekierów i, jak informowała prasa, został wzniesiony jeszcze przez dziadka **Jana Ekiera**, jednego z najstarszych kupców i obywateli Krakowa.

Informacja o właścicielach parceli przy Karmelickiej 18 (liczba spisowa 44) w 1909 roku – Jan i Józefa Ekier. Źródło: „Kalendarz Krakowski na rok 1909” Józefa Czecha, dostęp online: mbc.malopolska.pl.

Dom posiadał charakterystyczne elementy konstrukcyjne, między innymi wiązania dachowe oraz sklepienia piwnic, które jeszcze przed jego rozbiórką dokumentowali miłośnicy zabytków Krakowa. Moment opuszczenia domu przez właściciela miał dramatyczny wymiar. Jan Ekier, który urodził się i wychował w tej kamienicy, zmarł nagle wkrótce po wyprowadzce.

Dom Ekierów zburzony w 1909 przy ówczesnej Karmelickiej 18, obecna posesja przy Karmelickiej 16. 1907 rok. ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. A-III-689.

Rozbiórka dawnego domu Ekierów otworzyła miejsce dla nowej zabudowy o zupełnie innym charakterze. Wkrótce przy ul. Karmelickiej wzniesiono nowy budynek, w którym urządzono drukarnię należącą do **rodziny Koziańskich**.

Zmiana numeracji ulicy Karmelickiej. Informacja o właścicielach parceli przy Karmelickiej 16 (liczba spisowa 44) w 1913 roku – Kazimierz i Eugeniusz Koziańscy. Źródło: „Kalendarz Krakowski na rok 1913” Józefa Czecha, dostęp online: mbc.malopolska.pl.

Drukarnia Koziańskich należała do najważniejszych zakładów typograficznych Krakowa przełomu XIX i XX wieku. Jej twórca, Antoni Koziański, był przedsiębiorcą nastawionym na nowoczesność i jako pierwszy sprowadził do miasta monotyp oraz maszynę rotacyjną. W 1911 roku firmę przejęli jego synowie, Eugeniusz i Kazimierz Koziański, kontynuując działalność pod własnym nazwiskiem już w nowym budynku przy ul. Karmelickiej 16. Od tego czasu działała ona pod nazwą **Zakłady Graficzne Eugeniusza i Kazimierza Koziańskich,** drukując między innymi książki, podręczniki, czasopisma, w tym przez pewien czas „Ilustrowany Kurier Codzienny”, oraz druki użytkowe.

Poświęcenie drukarni Koziańskich w grudniu 1911 r., „Nowiny”, 1911, nr 294, dostęp online:

jbc.bj.uj.edu.pl.
Drukarnia Koziańskich w Krakowie przy ulicy Karmelickiej - fronton budynku. Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-G-1948-1. Lata 20.
Drukarnia Koziańskich w Krakowie przy ulicy Karmelickiej - widok zewnętrzny od podwórza. Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-G-1948-2. Lata 20

Drukarnia funkcjonowała przy ul. Karmelickiej 16 do końca lat 20. XX wieku. Później w tym miejscu działały kolejne zakłady graficzne i cynkograficzne, a po II wojnie światowej także Krakowskie Zakłady Graficzne, „Ars Sacra" Katolickie Zakłady Artystyczno-Graficzne oraz Drukarnia Narodowa, kontynuując typograficzny charakter tego adresu. Obecnie mieści się tu Wydział Intermediów Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie.

W latach 30. XX wieku w kamienicy mieszkał **Aleksander Ameisen**, lekarz dermatolog i jeden z czołowych szachistów Krakowa pierwszej połowy XX wieku. Urodzony w 1891 roku w Krakowie, studiował medycynę na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie w 1918 roku uzyskał doktorat. W okresie międzywojennym pracował w Ubezpieczalni Społecznej oraz prowadził prywatną praktykę lekarską przy ul. Długiej.

Aleksander Ameisen pierwszy po prawej. Kadr ze zdjęcia. Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-S-2971. 1932 r.

Równolegle rozwijał swoją drugą pasję – szachy. Był związany z Krakowskim Klubem Szachistów, a następnie z Towarzystwem Miłośników Gry Szachowej im. Józefa Dominika, którego był współtwórcą i prezesem. Należał do ścisłej czołówki krakowskich graczy, a jego największym sukcesem było zwycięstwo w mistrzostwach klubu w 1925 roku. Reprezentował Kraków w rozgrywkach międzyokręgowych i brał udział w licznych pojedynkach z czołowymi szachistami epoki, także za granicą.

Po wybuchu II wojny światowej opuścił Kraków i przez Rumunię trafił do Bukaresztu, gdzie przebywał do 1945 roku. Po powrocie kontynuował działalność lekarską oraz aktywność szachową, osiągając kolejne sukcesy w powojennych turniejach, a w późniejszych latach zajął się publicystyką szachową. Zmarł w Krakowie 26 grudnia 1961 roku.

W kamienicy mieszkała także **Zofia Ameisen**, historyczka sztuki i wieloletnia pracowniczka Biblioteki Jagiellońskiej, prywatnie żona Aleksandra Ameisena. Pochodziła z Nowego Sącza, studiowała archeologię i historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie w 1920 roku uzyskała doktorat. Z Biblioteką Jagiellońską związała całe swoje życie zawodowe, obejmując w 1923 roku kierownictwo zbiorów graficznych.

Jej najważniejszym osiągnięciem było uporządkowanie i skatalogowanie kolekcji rycin Biblioteki Jagiellońskiej oraz liczne publikacje z zakresu historii sztuki, w tym opracowania dotyczące ikonografii średniowiecznej i relacji między sztuką żydowską a chrześcijańską.

W czasie II wojny światowej losy Ameisenów przybrały dramatyczny obrót. Po opuszczeniu Krakowa znaleźli się na wschodnich terenach dawnej Rzeczypospolitej, gdzie Aleksander Ameisen pracował jako lekarz. W obliczu narastającego zagrożenia oboje zostali zmuszeni do dalszej ucieczki i przez

Bukowinę przedostali się do Rumunii. W Bukareszcie znaleźli schronienie i pozostawali tam do końca wojny.

Po powrocie do Krakowa w 1945 roku Zofia Ameisen ponownie podjęła pracę w Bibliotece Jagiellońskiej, gdzie kontynuowała działalność naukową i organizacyjną. W latach 50. uzyskała tytuł profesora i została uhonorowana odznaczeniami państwowymi. Zmarła w Krakowie w 1967 roku, pozostając jedną z najważniejszych postaci polskiej historii sztuki związanych z Biblioteką Jagiellońską.

Z kamienicą przy ul. Karmelickiej 16 związany był także **Zdzisław Gedliczka**, malarz, grafik i projektant witraży, który mieszkał tu już w 1914 roku. Był artystą wszechstronnym, zajmował się malarstwem, grafiką, projektowaniem tkanin oraz sztuką sakralną, tworząc m.in. polichromie i projekty witraży. Jego twórczość łączyła elementy nowoczesności z inspiracjami sztuką ludową, wpisując się w poszukiwania artystyczne okresu międzywojennego.

Zdzisław Gedliczka po śródku. Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-N-2541-3. 1935 r.

Po II wojnie światowej został profesorem Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, gdzie kierował Wydziałem Tekstylnym, pozostając ważną postacią środowiska artystycznego miasta.

Wśród mieszkańców kamienicy znajdował się również **Rafał Scherman**, urodzony w Krakowie psychografolog, który zyskał rozgłos dzięki analizie pisma i publicznym odczytom. Jego działalność, sytuująca się na pograniczu nauki i popularnej kultury, przyciągała uwagę zarówno prasy, jak i szerokiej publiczności.

Scherman występował z wykładami w wielu miastach Europy, a w latach 20. XX wieku odbył także tournée po Stanach Zjednoczonych. Jeszcze w 1939 roku prowadził na łamach tygodnika „As” rubrykę „Z teki psychografologa”, co potwierdza jego aktywność zawodową aż do wybuchu II wojny światowej.

Zachował się zespół fotografii przedstawiających wnętrze jego mieszkania przy ul. Karmelickiej 16, wykonanych w 1939 roku, ukazujących przestrzeń, w której pracował i przyjmował gości.

Rafał Scherman w swoim mieszkaniu przy Karmelickiej 16. Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-N-515-2. 1939 r.

Przed wybuchem II wojny światowej Scherman przeniósł się do Warszawy. Jego dalsze losy pozostają nie do końca wyjaśnione. Według części przekazów zaginął w pierwszych latach wojny, choć istnieją również informacje wskazujące, że w 1941 roku mógł przebywać na Syberii.

Jego postać, sytuująca się na pograniczu nauki i zjawisk trudnych do jednoznacznego sklasyfikowania, dobrze oddaje atmosferę epoki, w której zainteresowanie psychologią i „naukami pogranicza” było szczególnie silne.

Od lat 70. XX wieku przy ul. Karmelickiej 16 funkcjonował sklep Centrali Rybnej i smażalnia ryb, a dziś w przestrzeni parteru działa kawiarnia Green Caffè Nero. Niedawno Zarząd Budynków Komunalnych w Krakowie przeprowadził remont elewacji kamienicy i dachu.

Historia tego miejsca pokazuje, jak wraz z przemianami miasta zmieniały się jego funkcje – od domu kupieckiego, przez nowoczesny zakład drukarski, po przestrzeń zamieszkaną przez ludzi nauki, sztuki i nieoczywistych pasji.

Bibliografia:

Czech, Józef. Kalendarz Krakowski na rok … (różne roczniki). Kraków: Drukarnia Józefa Czecha. Dostęp online: https://mbc.malopolska.pl

Spis ludności miasta Krakowa za lata 1880–1921. Archiwum Narodowe w Krakowie. Dostęp online: www.szukajwarchiwach.gov.pl.

Anna Gruca, Działalność wydawnicza drukarń krakowskich w okresie autonomii galicyjskiej, Kraków.

Czasopisma i prasa:

„Nowości Illustrowane”, 1909, nr 47
„Nowa Reforma” 1909, nr 329.
„Nowiny. Dziennik niezawisły demokratyczny illustrowany”, 1911, nr 294,
„Ostatnie Wiadomości Krakowskie”, 1931, nr 6.

Strony internetowe:

https://www.sadeckisztetl.com/

https://www.szachypolskie.pl/

Autorką artykułu jest Lana Dadu (Dawny Kraków)